

Heeft ethiek nog een plaats in de moderne wereld?

– Danielle Audoin

Hoewel er tegenwoordig een aarzelende neiging schijnt te zijn om terug te keren naar de idee van goed burgerschap, beschouwt de meerderheid van de mensen iedere notie van ethiek en moraal als ouderwets. De aanhangers van verschillende religies beschouwen ethiek en moraal misschien als een verzekering voor het hiernamaals, maar het nut ervan voor de wereld hier en nu wordt over het algemeen betwist.

Danielle Audoin is voorzitter van de Franse afdeling van de Theosofische Vereniging.



Met betrekking tot de problemen waaraan de mensheid het hoofd moet bieden, hebben spirituele leiders door de eeuwen heen onophoudelijk de noodzaak benadrukt voor een fundamentele transformatie in het individu door middel van ethiek. Zij zeiden dat anders geen enkele politieke of sociale hervorming iets anders kan worden dan een mislukking. H.P. Blavatsky herinnert ons eraan dat 'een staatkundige hervorming te willen bewerkstelligen, aler wij een hervorming in de menselijke natuur tot stand gebracht hebben, gelijk staat aan nieuwe wijn in oude zakken te willen doen' ¹. Maar de persoonlijkheden die hoofdzakelijk verantwoordelijk zijn voor wereldse zaken - politici, financiers, zakelijk leiders - zijn door blijven gaan met het zoeken van remedies in nieuwe maatschappijvormen. Wij kunnen alleen maar vaststellen dat geen van deze pogingen erin geslaagd is de conflicten te stoppen die plaatsgevonden hebben in de loop van de geschiedenis van de mensheid en van het lijden.

Deze situatie is blijven bestaan in onze tijd: iedereen beschuldigt de regering, de gemeenschap of het heersende systeem en beweert dat de andere partij de verantwoordelijkheid moet dragen voor ons

geluk, zonder de geringste inspanning of bijdrage van onze kant. De leefomstandigheden zijn beter geworden en de maatschappij is beter beschermd. Maar de oorzaken van conflicten en lijden zijn niet minder geworden. Het lijkt zelfs alsof de situatie erger is geworden.

De problemen van de moderne wereld zijn niet anders van aard dan die in voorgaande eeuwen. Oorlog, geweld, barbaarij, corruptie, uitbuiting van de zwakkeren, de kloof tussen rijk en arm - deze dingen hebben altijd bestaan. Misschien ligt het verschil in het feit dat tegenwoordig de conflictsituatie breder en algemener dan ooit lijkt te zijn geworden. Niemand is veilig voor enige plaag en ons wordt geen respijt gegund.

Toenemende zelfzucht

Dit alles zou hebben kunnen leiden tot een ontwaken van het bewustzijn. In tegendeel, de meerderheid van de mensen trekt zich terug in toenemende zelfzucht, waarbij men tracht het maximum profijt te halen uit de zogenaamde voordelen van het modernisme en zich weinig zorgen maakt over het welzijn van de maatschappij als geheel. Wat mensen dichter bij elkaar zou hebben kunnen brengen, zoals technologische vooruitgang, democratie, toegang tot kennis, enz., heeft alleen maar de oorzaken van conflict en lijden verergerd. Wij kunnen gemakkelijk zien dat de afscheidende tendensen in de menselijke natuur aan het eind van het millennium in de beschaving een vruchtbare bodem vinden om zich te ontwikkelen en te verspreiden. Hierbij wordt het zoeken naar persoonlijke winst en het najagen van plezier gemakkelijker gemaakt door de verbeterde levensomstandigheden. Wij kunnen deze trend overal op aarde zien. Geen land, of het rijk is of onderontwikkeld, geen deel van de maatschappij blijft hiervan verschoond. Dit is misschien het specifieke kenmerk van de moderne wereld. Maar fundamenteel is de aard van de problemen van de mensheid en de oorzaak van alle conflicten en lijden onveranderd gebleven. Het ligt in de mens zelf en niet in zijn leefomstandigheden, in

zijn reactie op situaties en niet in de situaties zelf. Leefomstandigheden zijn veranderd, maar de problemen zijn hetzelfde gebleven. Als gevolg daarvan moet de enige geldige en blijvende oplossing niet gezocht worden in veranderingen in de maatschappij maar in transformatie van het zelf.

De Eeuwige Wijsheid leert dat de kwalen die de maatschappij teisteren hun oorsprong vinden in het hart van ieder van hen die deel uitmaken van die maatschappij, in de 'menselijke aard die verachtelijk geworden is door zelfzucht', zoals de Meester K.H. schreef in een brief aan de heer Sinnett². De wortels van geweld, corruptie, onverantwoordelijkheid en dergelijke, liggen in ieder van ons. Die neigingen, die zich op ieder niveau kunnen uiten, grof of subtiel, en soms zelf onbewust, voeden het grote reservoir dat leidt tot oorlogen, rassenconflicten, misdadigersbenden en allerlei vormen van uitbuiting.

Veel mensen zijn al allergisch voor het woord 'ethiek', ofschoon zij zich hiervan misschien maar vaag bewust zijn. Dit is wellicht te wijten aan de angst voor het verlies van wat zij zien als hun persoonlijke vrijheid: iedereen wil in staat zijn te doen wat hem of haar genoeg verschaft, zonder de minste beperking. Of misschien is het te wijten aan de weigering om de moeite te doen die in verband gebracht wordt met de notie van ethiek: de menselijke natuur is tamasisch, dat wil zeggen, het verzet zich tegen inspanning. Maar bovenal komt het misschien omdat er onduidelijkheid bestaat tussen ethiek, die hoog aangeschreven staat in de Aloude Wijsheid, en de sociale of religieuze moraal, die gezien wordt als dwang en niet overtuigend gerechtvaardigd wordt.

Sociale en religieuze moraal

De sociale moraal moet de uiterlijke orde bewaken, door gehoorzaamheid aan wetten die verschillen al naar gelang het tijdsgewricht en het land dat ze handhaaft. Religieuze moraal is gebaseerd op onderwerping aan een God die buiten onszelf

staat, en veel meer gericht is op redding in het hiernamaals dan op geluk in dit leven. In beide gevallen zijn er veel elementen die willekeurig en zelfs onheilspellend lijken.

Veel mensen zijn al allergisch voor het woord 'ethiek', ofschoon zij zich hiervan misschien maar vaag bewust zijn.

De ethiek die gerelateerd is aan de Eeuwige Leringen heeft niets te maken met externe overwegingen. Zij is onafhankelijk van tijd en ruimte, voorbij modeverschijnselen en beschavingen. Zij is afgeleid van de fundamenten van de Aloude Wijsheid en de essentiële natuur van de mens. Volgens de theosofische leringen is het leven Eén en het hele gemanifesteerde universum is de gedifferentieerde expressie van dat Ene Leven en niet de nevenschikking van een menigte afgescheiden leventjes. HPB zegt ons: 'De grondslag van de gehele natuur, zowel objectief als subjectief, en al het andere in het heelal, zichtbaar zowel als onzichtbaar, is, was en zal altijd een absolute essentie zijn, waarvan alles uitgaat en waartoe alles terugkeert'³.

Zo heeft de mens geen afgescheiden bestaan. Het gevoel van afgescheidenheid is de oer-illusie die de oorsprong is van al het verkeerde gedrag van de mens. De remedie ligt in het besef van de eenheid van alle leven. HPB vertelt ons dat de idee van de gemeenschappelijke oorsprong van de mensheid, niet alleen op het fysieke vlak, maar vooral op de niveaus van de ziel en de geest, als ze 'eenmaal diep in ons hart heeft wortelgeschoten, ons op de weg van ware barmhartigheid en broederlijke welwillendheid een heel eind vooruit zal brengen'⁴.

Bewust van het Ene Leven

Alle bestudeerders van theosofie hechten aan de idee van het Ene Leven, maar hoevelen van hen zijn zich er echt van bewust? Soms is er een ware kloof tussen de intellectuele aanvaarding van een fundamenteel principe en de assimilatie ervan in het gewone leven van de bestudeerder. Dat principe van Eenheid lijkt misschien ver verwijderd van onze dagelijkse beslommeringen. Dus moeten we dat andere principe dat ervan afgeleid is eraan toevoegen: onderlinge afhankelijkheid. De gebleken veelvoudigheid van de manifeste wereld is in werkelijkheid een groot netwerk van onderlinge afhankelijkheid, bestemd om in volmaakte harmonie te functioneren. De illusie van afgescheidenheid die ontspringt in het menselijk denken en de gril van onafhankelijkheid brengen het hele netwerk pijnlijk uit zijn evenwicht. Door de Wet van Karma - weer een hoogst belangrijk principe van de theosofische leringen - moet ieder verstoord evenwicht gecompenseerd worden door het herstel van evenwicht, dat ook pijnlijk kan zijn. Zo ontstaan alle problemen en worden zij bestendig, hetgeen niet alleen de mensheid raakt, maar het gehele universum.

Ethiek is een manier om het evenwicht in de natuur te herstellen door het fundamentele principe van de theosofische leringen in praktijk te brengen: universele eenheid en causaliteit, menselijke solidariteit, de wet van karma en reïncarnatie, die, volgens HPB, 'de vier schakels (zijn) die de gouden keten vormen, die de mensheid tot een huisgezin, een universele Broederschap behoort te verbinden'⁵.

Te merken of te voelen dat het Leven Eén is, betekent het besef dat er geen volstrekt individuele actie mogelijk is, maar een grote gecombineerde beweging. Er is onmiddellijke actie en reactie tussen het individu en het hele gemanifesteerde heelal. Het is misschien moeilijk om toe te geven dat ieder menselijk wezen bijdraagt tot het welzijn of het ongeluk van de hele maatschappij, om niet te zeggen het heelal.

Hoe zou de houding van een enkel individu, een druppel in de oceaan, enige verandering teweeg kunnen brengen in de situatie van de miljarden mannen en vrouwen die onze planeet bewonen? Bovendien schijnt het, dat het geloof in zo'n idee kan leiden tot een ondraaglijk zware verantwoordelijkheid. Dan zouden wij in de verleiding kunnen komen de dageraad van een nieuw tijdperk af te wachten en ons te verlaten op de evolutie om de duistere tijden die wij nu doormaken, af te sluiten.

Als wij dat doen, vergeten wij dat het de bestemming is van de mens om een actieve rol te spelen in het evolutieproces. Terwijl de lagere rijken met de stroom meedrijven, daar zij noch in staat zijn zich ertegen te verzetten, noch ertoe bij te dragen, is de mens verantwoordelijk voor zijn lot omdat hij is toegerust met zelfbewustzijn. In zijn huidige toestand, waarin hij onbekend is met zijn ware aard en plaats in het heelal, tracht hij zijn ingebeelde zelfstandigheid te bevestigen en te beschermen, dat wil zeggen, hij verloochent zijn solidariteit met het geheel waarvan hij een deel vormt en aldus veroorzaakt hij zijn eigen ongeluk en dat van de maatschappij, daar hij een factor van disharmonie is. Zoals gezegd, de mensheid is geen nevenschikking van onafhankelijke levens van individuen. Zij is een groot lichaam waarvan alle cellen onderling verbonden zijn. Om HPB weer eens aan te halen: 'Dat krachtens de essentiële eenheid van de mensheid - of wij deze essentie, die oneindig, ongeschapen en eeuwig is, God of natuur noemen - er niets is wat een volk of enkeling kan treffen, zonder dat al de anderen er mede de invloed van ondervinden. Dit is even zeker en vanzelfsprekend, als dat een steen, die in een vijver geworpen wordt, allengs alle waterdruppels daarin in beweging zal brengen⁶.

Algemeen welzijn

Dit verspreidt zich ook in een positieve zin. Dus als een individu ophoudt alleen op zichzelf gericht te zijn en zich verantwoordelijk begint te voelen voor het algemeen welzijn, treedt er een verandering op voor

de hele mensheid, ook al is die nauwelijks waarneembaar. Wanneer een wijze in volkomen harmonie met alles leeft, bereikt hij opnieuw de harmonie en vrede die de andere natuurrijken onbewust ervaren. Dan verspreiden zich golven van harmonie over de hele aarde.

Wij herhalen dat ethiek de manier is om harmonie in onszelf en met de gemanifesteerde wereld als geheel teweeg te brengen. Het is geen morele code die van buitenaf wordt opgelegd, een stel regels die bepalen wat te doen of te laten om een politieke autoriteit te gehoorzamen of een oordelende God. Harmonie wordt niet teweeggebracht door externe druk. Dit betekent niet dat er geen inspanning vereist is, maar het is geen geforceerde inspanning die een innerlijk conflict veroorzaakt en daardoor een extra oorzaak is van disharmonie. Het is een poging tot begrijpen, tot observeren, tot innerlijk ontwaken, welke leidt tot zelfvergetelheid.

Te merken of te voelen dat het Leven Eén is, betekent het besef dat er geen volstrekt individuele actie mogelijk is, maar een grote gecombineerde beweging.

Sociale of religieuze moraal leidt meestal tot toegenomen zelfbewustheid. Zij die dit aanhangen, lopen het gevaar een gevoel van superioriteit en trots te ontwikkelen, een gevoel dat afgescheidenheid sterk in de hand werkt. Maar degenen die dit niet aanhangen, hebben min of meer bewust schuldgevoelens, wat ook een vorm van zelfbewustheid is. Spirituele ethiek laat beide links liggen door een middenweg te suggereren: niet ascetisme, maar matigheid; geen deugden maar een intrinsieke deugd alleen, die zelfvergetelheid heet. Al het advies dat ons gegeven wordt, wijst daarop.

Het draagt bij tot het progressieve verzwakken van het gevoel van afgeschei-

denheid door langzamerhand de beschermende muren die wij om onszelf gebouwd hebben, zonder te beseffen dat zij al ons ongeluk veroorzaken, af te breken. Als wij ons hiervan bewust worden, voelen wij de noodzaak een andere levensstijl te gaan voeren. Nogmaals, ethisch gedrag kan niet van buitenaf opgelegd worden. Het is de respons op een innerlijke behoefte. Het leidt tot een houding die meer en meer geïnspireerd is door het ware Zelf en niet gedictieerd door de persoonlijkheid.

Geluk van de mens

Theosofische leringen gaan bovenal over het geluk van de mens, over het welzijn van de mensheid. Die ideeën en principes zijn gewoon de fundamente die onmisbaar zijn voor dat geluk. En ethiek is gewoon de praktische uitdrukking van die fundamente, een uitdrukking zonder welke geen geluk mogelijk is voor de mensheid. De eenheid van het leven, onderlinge afhankelijkheid en wederzijdse verantwoordelijkheid zijn de basis van ethiek. Respect voor anderen, harmonieuze relaties en altruïsme geven uitdrukking aan die principes in het dagelijks leven, dat bestaat uit relaties. Ethiek heeft niets te maken met enig heroïsch vertoon maar met een eenvoudige levenswijze die rechtschapen is, uitgebalanceerd en harmonieus tot in het laatste detail. Dit zal een eind maken aan de rusteloosheid van de persoonlijkheid, die de manifestatie van de spirituele eigenschappen van het Zelf belemmert.

In deze wereld is de mens de enige schepper van disharmonie en hij zou de enige moeten zijn om dit te herstellen. Fataliteit (of voorbeschiktheid) bestaat niet. In tegendeel, in ethiek moeten wij juist hoop zien, daar het iedereen toestaat een positieve bijdrage te leveren aan het regenereren van de mensheid. Iedereen, ieder op zijn eigen plaats, op zijn eigen niveau, kan zijn steentje bijdragen. Het is niet nodig de wereld te verzaken, ofschoon perioden van terugtrekking of stilte nuttig kunnen zijn en soms noodzakelijk.

Derhalve ligt ethiek binnen ieders bereik en geen enkele bestudeerder van de theosofie kan het vermijden, daar hij begrijpt dat het meer dan ooit tevoren een plaats heeft in de moderne wereld.

Theosofische leringen vormen een levenswijze. Het Leven is Eén. Geen enkel geluk of ongeluk is strikt persoonlijk. De versmelting van het persoonlijke in het universele, die zelfvergetelheid is, is de weg tot het welzijn van de mensheid.

Noten

1. *De sleutel tot de theosofie*, p. 243; (*Key to Theosophy*, p.231)
2. *The Mahatma Letters to A.P. Sinnett*, 3rd edn., p.57
3. *De sleutel tot de theosofie*, p. 45; (*Key* p. 43)
4. *Id.*, p.45; (*Key* p. 43)
5. *Id.*, p.246; (*Key* p. 234)
6. *Id.*, p.43; (*Key* p. 41).

Uit: *The Theosophist*,
oktober 1999
Vertaling: A.M.I.